

โรงสีข้าว...ธุรกิจกำลังก้าวเข้าสู่วิกฤตของปัญหา

ธุรกิจโรงสีเป็นส่วนสำคัญในโครงสร้างตลาดข้าวของไทย ในตลาดข้าวเปลือกโรงสีจะทำหน้าที่ในการรับซื้อข้าวเปลือก การเก็บรักษา และการสีแปรสภาพ ส่วนในตลาดข้าวสาร โรงสีจะทำหน้าที่ในการขายข้าวสารให้กับผู้ค้าขายส่ง เพื่อไปจำหน่ายให้กับผู้บริโภค หรือมีจะนั้นก็จำหน่ายให้กับผู้ส่งออก โรงสีจึงเป็นส่วนที่เชื่อมระหว่างภาคการผลิต ภาคการบริโภคภายในประเทศ และภาคการส่งออก โรงสีเป็นทั้งช่องทางของการไหลผ่านของผลผลิตข้าวเปลือก และในขณะเดียวกันก็เป็นช่องทางของการไหลผ่านของข้อมูลราคาจากตลาดส่งออกไปสู่ตลาดท้องถิ่น โรงสีจึงมีบทบาทสำคัญต่อระดับราคาข้าวในประเทศ โดยเฉพาะราคาข้าวที่เกษตรกรได้รับ

ธุรกิจโรงสีเป็นส่วนสำคัญในโครงสร้างตลาดข้าวของไทย ในตลาดข้าวเปลือกโรงสีจะทำหน้าที่ในการรับซื้อข้าวเปลือก การเก็บรักษา และการสีแปรสภาพ ส่วนในตลาดข้าวสาร โรงสีจะทำหน้าที่ในการขายข้าวสารให้กับผู้ค้าขายส่ง เพื่อไปจำหน่ายให้กับผู้บริโภค หรือมีจะนั้นก็จำหน่ายให้กับผู้ส่งออก โรงสีจึงเป็นส่วนที่เชื่อมระหว่างภาคการผลิต ภาคการบริโภคภายในประเทศ และภาคการส่งออก โรงสีเป็นทั้งช่องทางของการไหลผ่านของผลผลิตข้าวเปลือก และในขณะเดียวกันก็เป็นช่องทางของการไหลผ่านของข้อมูลราคาจากตลาดส่งออกไปสู่ตลาดท้องถิ่น โรงสีจึงมีบทบาทสำคัญต่อระดับราคาข้าวในประเทศ โดยเฉพาะราคาข้าวที่เกษตรกรได้รับ

¹ นักวิชาการอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติ และผู้ประสานงานโครงการ “การเฝ้ามองนโยบายเกษตรกรไทย” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โรงสีขนาดเล็กในชุมชน

ในอดีตประเทศไทยมีโรงสีขนาดเล็กจำนวนมาก โรงสีขนาดเล็กๆ เหล่านี้มีกำลังการผลิตประมาณ 5-10 ตันต่อวัน มีที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านซึ่งจะรับจ้างสีข้าวเปลือกที่ชาวบ้านเก็บไว้ในยุ้งฉาง เมื่อต้องการจะใช้บริโภคในครัวเรือนก็จะค่อยๆ ทอยย่นำข้าวเปลือกออกมาสี ทั้งนี้โรงสีประเภทนี้จะเรียกเก็บค่าบริการสีกับชาวบ้านและในขณะเดียวกันก็จะได้รับและปลายข้าวซึ่งเป็นส่วนผลพลอยได้จากการรับจ้างสีแล้วนำไปจำหน่ายให้กับผู้เลี้ยงสัตว์อีกทอดหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การคมนาคมที่มีความสะดวกมากขึ้นระหว่างหมู่บ้านกับ

โรงสีขนาดกลาง

ตลาดข้าวเปลือก

เมืองในปัจจุบัน รวมถึงการที่เกษตรกรในชนบทหันไปพึ่งพิงการซื้อข้าวสารจากตลาดกันมากขึ้น โรงสีข้าวขนาดเล็กดังกล่าวในชนบทก็หมดยุคสมัยและทยอยเลิกกิจการไปเป็นจำนวนมาก เมื่อโรงสีขนาดเล็กหายไปธุรกิจโรงสีข้าวก็ถูกแทนที่ด้วยโรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่ โรงสีขนาดกลางนั้นมีการผลิตระหว่าง 10-60 ตันต่อวัน บางแห่งก็ตั้งอยู่ในชุมชนและบางแห่งที่ตั้ง

โรงสีขนาดใหญ่

อยู่ตามแหล่งที่เป็นทางผ่านที่มีความสะดวกในการขนส่ง ส่วนโรงสีขนาดใหญ่ก็มีกำลังการผลิตต่อวันมากกว่า 60 ตันขึ้นไป โรงสีขนาดใหญ่จะตั้งอยู่ในแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญและมีความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง

โรงสีทั้งขนาดกลางและขนาดใหญ่จำนวนไม่น้อยในอดีต ได้ใช้บริการของตลาดกลางข้าวเปลือกในการจัดหาข้าวเพื่อการกักเก็บไว้สีในรอบปี ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรในพื้นที่ก็นำข้าวเปลือกมาขายที่ตลาดกลาง กลไกโครงสร้างของตลาดกลางข้าวเปลือกเริ่มได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เมื่อรัฐบาลในขณะนั้น² ได้มีนโยบายยกอัตราค่าจำหน่ายข้าวเปลือกให้สูงกว่าระดับราคาตลาด พร้อมๆ กับการขยาย

² การแทรกแซงกลไกตลาดข้าวเปลือกอย่างรุนแรง เริ่มขึ้นในปี 2544 และต่อเนื่องมาจนถึงปี 2551

ขนาดของโครงการรับจำนำข้าวเปลือก จากที่เคยรับจำนำประมาณ 1-2 ล้าน ตัน ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 8 ล้านตัน นโยบายได้เอื้อประโยชน์ต่อ โรงสี ในขณะที่เดียวกันก็สร้างผลกระทบต่อระบบตลาดกลางข้าวเปลือกและทำ ข้าวทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ที่มีกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศเกือบ 700 แห่ง ตลาดกลาง เหล่านี้ต้องทยอยปิดกิจการลงและเลิก เลิกกิจการไปเกือบหมด³

เมื่อช่องทางการตลาดข้าวเปลือก เปิดขึ้นใหม่ภายใต้การรับจำนำไป ประทวน โรงสีขนาดใหญ่ได้กลายเป็นผู้ มีบทบาทสำคัญในการตลาดข้าวเปลือก เพิ่มขึ้นเหนือกลไกตลาดกลาง ทั้งนี้ เพราะเป็นผู้รับข้าวเปลือกโดยตรงจาก เกษตรกรโดยไม่ผ่านตลาดกลาง การ เข้าร่วมโครงการรับจำนำไปประทวน ของโรงสีในขณะนั้นทำให้ธุรกิจโรงสีเป็น ธุรกิจที่ทำมาค้าคล่องเพราะได้รับผล ประโยชน์โดยตรงจากโครงการรับจำนำ

ของรัฐอย่างมาก⁴ แรงจูงใจที่เกิดจาก ผลตอบแทนในการรับฝากข้าวที่มีมาก ทำให้มีการปรับตัวขยายกำลังการผลิต ของโรงสีกันเพิ่มมากขึ้น

มีข้อมูลจากงานวิจัย⁵ ว่าในปี 2543, มีโรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่รวมกัน 1,694 ราย ในจำนวนนี้ เป็นโรงสีขนาดใหญ่ 871 รายและโรง สีขนาดกลาง 823 ราย ตามลำดับ แต่ หลังจากนั้นจำนวนโรงสีขนาดกลางลด ลงเหลือเพียง 387 รายในปี 2551 หรือ ลดลงร้อยละ 52.97 ของโรงสีขนาด กลางเมื่อเทียบกับจำนวนในปี 2543 ส่วนโรงสีขนาดใหญ่พบว่ามีเพิ่มขึ้นจาก 871 รายเป็น 1,148 รายในช่วงเวลา เดียวกัน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.80

ที่สำคัญมากไปกว่านั้น พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของกำลังการผลิต รวมของโรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่ จาก 78,324 ตัน/วัน ในปี 2543 เป็น 184,859 ตันต่อวันในปี 2551 หรือ หากจะพิจารณาจากโรงสีขนาดใหญ่ เฉลี่ย 1 โรงมีกำลังการผลิตเพิ่มจาก 80 ตันต่อวันในปี 2543 มาเป็น 156 ตันต่อวันในปี 2551 หรือเพิ่มขึ้นเกือบ หนึ่งเท่าตัว

ที่น่าตกใจหากเทียบสถานการณ์ ระหว่างกำลังการผลิตของโรงสีกับ ปริมาณผลผลิตข้าวในรอบปี จากเดิม ที่เคยอยู่ในสัดส่วนหนึ่งต่อหนึ่งในปี 2543 ได้เพิ่มมาเป็นสองต่อหนึ่งใน ปี 2551 ข้อมูลดังกล่าวบ่งชี้ว่าหาก โรงสีทุกโรงเปิดสีข้าวพร้อมกันจะมีข้าว เปลือกให้สีหมดภายในครึ่งปีเท่านั้น

โครงการรับจำนำข้าวเปลือก โครงการรับจำนำข้าวเปลือก

³ ตลาดกลางข้าวเปลือกก้านนคร ซึ่งเป็นท่าข้าวและตลาดกลางข้าวเปลือกที่ใหญ่ที่สุดก็ต้องเลิกกิจการตลาดกลางไปในที่สุด หรือตลาดกลางข้าว เปลือกของสหกรณ์การเกษตรต่าง ๆ ก็ต้องเลิกกิจการไปด้วยเช่นกัน

⁴ นิพนธ์ พัวพงศกร (2553) รายงานว่าโรงสีได้รับค่าบริการในการรับฝากข้าวในโครงการรับจำนำของรัฐ ได้ประโยชน์จากการหมุนเวียนข้าวที่รัฐฝาก ไว้ไปจำหน่ายก่อน ได้รับประโยชน์จากการรับแปรสภาพข้าวเปลือกที่รัฐฝากไว้เป็นข้าวสาร เป็นต้น

⁵ เป็นข้อมูลจากงานวิจัย ของ ดร.มาฆะสิริ เชาวกุล (2553) เรื่องการทบทวนโครงสร้างตลาดข้าวนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การประกันรายได้ขั้นต่ำของเกษตรกร

โครงการรับจำนำค่อยๆ จางลงและกำลังจะแห้งเหือดหายไป อีกทั้งประโยชน์อื่นๆ ที่โรงสีเคยได้รับการเข้าร่วมมาตรการของรัฐก็ไม่สามารถหาได้อีก เพราะรัฐจ่ายส่วนต่างของราคาข้าวเปลือกเป้าหมายกับราคาตลาดให้กับเกษตรกรโดยตรง

การผลิตข้าวในประเทศไทย

ทำให้ธุรกิจโรงสีได้ก้าวไปสู่ภาวะวิกฤตอันสืบเนื่องจากการแข่งขันกันในการลงทุนขยายขนาดกำลังการผลิตในอดีตที่ผ่านมา โดยไม่ได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงในนโยบายและการเปลี่ยนแปลงของสภาพการตลาดข้าวในต่างประเทศ

การปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐจากมาตรการรับจำนำข้าวเปลือกมาเป็นมาตรการประกันรายได้ขั้นต่ำของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในช่วงต้นปี 2552 ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนกลไกตลาดข้าวและลดบทบาทของโรงสีในการเป็นผู้รับฝากข้าวของรัฐ ได้มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงธุรกิจเพราะผลประโยชน์ที่เคยเกิดขึ้นกับโรงสีภายใต้

เมื่อสถานการณ์ดังกล่าวผนวกเข้ากับการที่เวียดนามได้ขยายตลาดข้าวสารส่งออกเข้ามาในตลาดข้าวอาเซียน โดยได้กลายเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ในตลาดอาเซียน ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อ การส่งออกข้าวสารของไทยและสภาพคล่องของโรงสีตามมา ทั้งนี้เพราะโรงสีที่สีข้าวสารประเภทข้าว 5% 10% และ 20% ให้กับผู้ส่งออก เมื่อซื้อเป็นข้าวเปลือกเก็บไว้ก็ไม่สามารถแปรสภาพเป็นข้าวสารส่งออกได้เพราะตลาดส่งออกหนึ่ง มีคำสั่งซื้อจากผู้ส่งออกอย่างจำกัด และเป็นผลทำให้ตลาดข้าวเปลือกในประเทศหนึ่งตามไปด้วย⁶

โดยในปีที่ผ่านมา เวียดนามส่งออกข้าวสาร 5% 10% และ 15% ไปในตลาดอาเซียนถึงเกือบ 3 ล้านตัน ข้าวสารเพิ่มขึ้นจากเมื่อสองปีที่ผ่านมาที่มีการส่งออกเพียงไม่ถึงล้านตัน การส่งออกที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวเท่ากับทำให้สัดส่วนการส่งออกข้าวไทยไปยังตลาดอาเซียนลดลงจากที่เคยส่งออกประมาณ 3 ล้านตันข้าวสารเหลือเพียงไม่เกิน 8 แสนตันในช่วงเวลาเดียวกัน หากสถานการณ์ดังกล่าวขยายตัวออกไป

มากกว่านี้อีก แน่แน่นอนว่าธุรกิจโรงสีที่ซื้อข้าวเปลือกมาเก็บและรอเก็งกำไรเพื่อสีเป็นข้าวสารขายให้กับผู้ส่งออกจะได้รับผลกระทบจากสภาพคล่องอย่างรุนแรงเมื่อสภาพคล่องของตนเองหายไปและธุรกิจอยู่ในช่วงขาลง แน่แน่นอนหากโรงสีไม่สนใจที่จะปล่อยให้คู่แข่งเพราะประเมินว่ามีความเสี่ยงจากการให้กู้มากขึ้น

วิกฤตของธุรกิจโรงสีที่อยู่ในสภาพภาวะของปัญหาดังกล่าวกำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะนี้ และกำลังจะสร้างผลกระทบเป็นลูกโซ่ไปสู่ระบบเศรษฐกิจข้าวไทยทั้งระบบในอนาคต

⁶ ตลาดส่งออกข้าวของไทยที่ยังรักษาระดับการส่งออกไว้ได้เป็นผลจากการส่งออกข้าวหนึ่งและข้าวสารประเภท ปริมาณ เช่นข้าวหอมมะลิ เป็นสำคัญ โดยเฉพาะการส่งออกข้าวหนึ่งไปยังตลาดในทวีปแอฟริกา แทนการส่งออกของอินเดียที่ปัจจุบันยังห้ามการส่งออกข้าวหนึ่งอยู่